

УДК 811.111'04

Л. Є. Сидорович,

кандидат філологічних наук

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

beatles_forever@mail.ru

ORCID: 0000-0003-0007-6104

ПОШИРЕННЯ ОЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ НА ПІДКЛАС АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ В СЕРЕДНЬО - ТА РАННЬООНОВААНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджується процес розповсюдження означеного артикля на підклас абстрактних іменників в середньоанглійській та ранньоновоанглійській мові. Така дистрибуція означеного артикля пояснюється граматикалізацією неозначеного артикля. Із виникненням двочленною опозиції означений та неозначений артикли починають активно використовуватися для передачі тема-рема-тичних відносин і, відповідно, протиставлення значень даності / новизни займає важливе місце в семантичній структурі артикля, отримуючи рівноцінну позицію порівняно із семою означеності / неозначеності. У статті ілюструється та аналізується семантичне і функціональне навантаження та дистрибуція означеного артикля у препозиції до абстрактних іменників.

Ключові слова: означений протоартикл, означений артикл, абстрактні іменники, тема-рема-тичне членування речення, сема даності, сема означеності.

Категорія означеності / неозначеності, що в сучасній англійській мові виражається за допомогою артиклів, неодноразово слугувала об'єктом дослідження вітчизняних [1; 2; 3;] та зарубіжних дослідників [4; 5; 6; 7; 8]. Проте невисвітленими залишаються питання щодо лінгвальних механізмів, які сприяють становленню та граматикалізації реалізаторів категорії означеності / неозначеності в історії англійської мови. Саме в цьому і полягає завдання цієї роботи. Граматикалізація артиклеподібного вказівного займенника починається з його розповсюдження на підклас конкретних іменників, що мають індивідуальну референцію, в мові давньоанглійського періоду. Однак, про виникнення означеного артикля в давньоанглійській мові говорити рано, оскільки вказівний займенник із зблідненою дейктичною семантикою може вживатися анафорично, а замінити іменник чи функціонувати без нього артикл не може [9: 114]. Поширення артиклеподібного вказівного займенника на генералізоване вживання конкретних іменників під час середньоанглійського періоду, дає підстави говорити про перетворення синтаксичного вживання на морфологізовану категорію, тобто про перетворення протоартикля на означений артикл [10: 57]. Однак, із перетворенням вказівного займенника з послабленим дейктичним значенням на артикл, процес його граматикалізації не завершуються, з артиклем продовжують відбуватися семантичні, функціональні, граматичні та фонологічні зміни [11: 5]. Процес поширення вживання артикля на підклас абстрактних іменників якнайкраще ілюструє семантичні та функціональні зміни, що відбуваються з колишнім вказівним займенником після його граматикалізації, саме вивчення цього процесу і є об'єктом цієї роботи. **Предметом** цієї статті є дослідження семантичного і функціонального навантаження та дистрибуції означеного артикля в підкласі абстрактних іменників в середньо- та ранньоновоанглійській мові. Таким чином, **актуальність** обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасних граматичних студій на питання, пов'язані з реконструкцією минулих етапів розвитку мов, розвитком мовних систем, мовними змінами, їхніми типами, причинами. Саме такі питання досліджуються в цій статті.

Виклад основного матеріалу. На відміну від конкретних іменників, абстрактні іменники давньоанглійської мови складають основну масу іменників, які не модифікуються протоартиклем, напр.:

(1) *And wisdom is gerihtwisud on eallum his bearnum* (1: 7:35) "і виправдалася мудрість усіма своїми ділами";

(2) *þa atynde he him andgyt þæt hig ongeton halige gewritu* (1: 24:45) "тоді розум розкрив їм, щоб вони розуміли писання".

У прикладах (1) та (2) з абстрактними іменниками *wisdom* та *atynde* протоартикл не фіксується.

Навіть за наявності комплемента абстрактні іменники функціонують без означеного протоартикля, напр.:

(3) *and ungeleaffulle to rihtwisra gleawscype* (1: 1:17) "і неслухняних до мудрості праведних".

У прикладі (3) абстрактний іменник *gleawscype* детермінується прикметником у формі вищого ступеня порівняння, що субстантивується, *rihtwisra*.

(4) *Forþam cwæð godes wisdom* (1: 11:49) "через те й мудрість божа сказала".

У прикладі (4) комплементом до абстрактного іменника *wisdom* виступає іменник у родовому відмінку *godes*.

(5) *ic sylle eow muð and wisdom. þam ne magon ealle eower wiðerwinnan wiðstandan and wiðcweðan* (1: 21:15) "бо дам я вам мову та мудрість, яким не зможуть противитись чи суперечити противники ваші".

У прикладі (5) в постпозиції до абстрактних іменників *muð* та *wisdom* знаходиться релятивна клауза.

Однак, становище починає поступово змінюватися, оскільки у давньоанглійських пам'ятках, що датуються X-XI ст., зустрічаються випадки вживання протоартикла із абстрактними іменниками. Означений протоартикуль детермінує іменники, що згадуються повторно, напр.:

(6) *ða com ðær ʒan in to me heofencund Wisdom... Ða clipode se Wisdom and cwæp* (2: ch. 3) "потім прийшла до мене божественна Мудрість... Тоді Мудрість, вигукуючи, сказала".

Абстрактний іменник *Wisdom* згадується у попередньому дискурсі, тому за повторного вживання він детермінується означеним протоартикулем.

Вживання означеного протоартикла в давньоанглійській мові зафіксовано за умов детермінації контекстуально маркованих іменників, напр.:

(7) *Her ægelbryht biscep geewat from Cenwale, Wine heold þone biscepdom 3 gear* (3: 660) "Цього року єпископ Егельберт поїхав з Кенвала, і Віна три роки утримував єпископство".

Абстрактний іменник *biscepdom* є новим для дискурсу, але відомим для слухача, оскільки в попередньому дискурсі згадувався іменник єпископ (*biscep*), який повинен мати єпископську владу (*biscepdom*).

Загалом, кількість прикладів вживання означеного протоартикла із абстрактними іменниками у давньоанглійській мові у зробленій нами вибірці становить 0,036 % від загального числа випадків використання протоартиклів. Такий показник є надзвичайно низьким і тому про регульованість вживання протоартикла із абстрактними іменниками у давньоанглійській мові говорити не видається можливим, але можливість такого вживання свідчить про те, що процес розширення сфери впливу означеного протоартикла із конкретних іменників на абстрактні вже розпочато.

Частота вживання абстрактних іменників з артиклями поступово зростає й у середньоанглійській мові отримує усталений характер, напр.: *thorow the wytte of Merlin* (4) "за допомогою розуму Мерліна"; *A sergeant of the lawe, war and wys* (6, Prologue: 309) "слуга закону, війни та мудрості"; *the spirit of lifj* (5: 6:17) "дух життя". Однак, охоплення артикулем підкласу абстрактних іменників є запереченням початкового значення означеного артикла, оскільки за його використання із абстрактними іменниками він втрачає здатність маркувати індивідуальну референцію предмета. Причиною поширення означеного артикла на підклас абстрактних іменників стає присутня в семантичному полі артикла сема "даність". Проте постає питання: якщо сема "даність" входить до структури давньоанглійського означеного протоартикла, чому вже тоді не відбувається розповсюдження протоартикулевого використання на абстрактні іменники? Принагідно нагадаємо, що в давньоанглійській мові сема даності має факультативний характер. Однак, із появою граматицізованого протичлена означеного артикла змінюється кореляція між функцією ототожнення предмета-референта та функцією вираження актуального членування висловлення [2: 269–270]. Опозиція означеного та неозначеного артиклів починає активно використовуватися для передачі тема-рематичних відносин і, відповідно, протиставлення значень даності / новизни займає важливе місце в семантичній структурі артикла, отримуючи рівноцінну, а на думку деяких дослідників (М. М. Гухман), більш значиму позицію порівняно із семою означеності / неозначеності. Саме граматицізація неозначеного артикла сприяє розповсюдженню означеного артикла на абстрактні іменники. Окрім того, у зв'язку із поширенням означеного артикла на абстрактні іменники та превалюванням семи "даність" над семою "означеність" / "індивідуальна тотожність", артикуль отримує здатність маркувати іменники, денотат яких, позбавлений ознаки дискретності, напр.:

(8) *the vois of the Lord God goynge in paradys at the wynd after meddai* (5: 3:8) "і почули голос Бога, який простував Раєм в пору денної прохолоди";

(9) *and the Lord sauerede the odour of swetnesse* (5: 8:21) "і почув Господь приємні пахощі".

Загалом, відсоткове співвідношення реалізації артиклів із абстрактними іменниками у середньоанглійських діалектах різняться. Дані, що відображають частоту такого вживання означеного артикла, представлені у таблиці 1:

Таблиця 1

Функціонування означеного артикла із абстрактними іменниками в середньоанглійських діалектах

Діалекти	Відсоткове співвідношення
Кентський діалект William of Shoreham Religious Poems (початок XIV століття)	12,7 %

продовж. табл. 1

Південно-західний (південний) діалект Robert of Gloucester's "Chronicle" (кінець XIII століття)	4,02 %
Північний діалект "Cursor Mundi" (XIII століття)	12,83 %
Східно-центральний (лондонський) діалект Geoffrey Chaucer "Canterbury Tales" (кінець XIV століття); "Wycliffe's Bible" (кінець XIV століття)	6,1 %
Західно-центральний діалект "Sir Gawain and the Green Knight" (кінець XIV століття)	13,09 %

Низька частота вживання означеного артикля із абстрактними іменниками в Південно-західному діалекті пояснюється його відносною консервативністю в порівнянні із рештою діалектів. Імовірно, це пов'язано з віддаленістю півдня від завойованих датчанами (північ) та норманами (схід) територій, оскільки наявність обширного мовного контакту прискорює втрату фонологічних та граматичних мовних відмінностей, тобто прискорює мовні зміни [12: 300]. Достатньо низькою також є частота такого функціонування означеного артикля і в Східно-центральному (лондонському) діалекті. Цілком імовірно, що така ситуація пов'язана з тим, що в XIII столітті в Лондоні переважали південно-західні риси і лише у XIV столітті доміантними став Східно-центральний діалект, який і увібрав у себе певні елементи південно-західного діалекту.

Окрім того, у середньоанглійській мові вживання означеного артикля із абстрактними іменниками не усталене, оскільки зафіксовано випадки вживання абстрактних іменників розміщених у позиції теми без означеного артикля. Це спричинено функціонуванням абстрактних іменників в умовах індивідуальної чи узагальноної референції. В умовах узагальноної референції абстрактного іменника він не модифікується означеним артиклем, напр.:

(10) *Love is a gretter lawe* (6, The Knight's Tale: 1165) "Любов – це важливіший закон";

(11) *Deth may noght make no comparisoun Unto youre love* (6, The Clerk's Tale: 666-667) "Втрату через смерть не можна порівняти із втратою кохання".

Абстрактні іменники *Love* та *Deth* вживаються в узагальноненому значенні і не детермінуються означеним артиклем.

Якщо іменник має індивідуальну референцію, маркером якої є наявність комплемента з абстрактним іменником, використовується означений артикль, напр.:

(12) *The wisdom of an heap of lerned men?* (6, Prologue: 575) "Мудрість натовпу вчених".

Комплементом до абстрактного іменника *wisdom* виступає присвійна конструкція, виражена of-phrase.

(13) *That he loveth sadly our lord jhesu crist, and Desireth the lif perdurable* (6, The Parson's Tale: 124) "він віддає любити нашого Господа Ісуса Христа і бажає вічного життя".

Комплементом до абстрактного іменника *lif* виступає постпозитивний прикметник.

У результаті таких коливань вживання артикля з абстрактними іменниками носить не такий регулярний характер, як з конкретними іменниками (оскільки, конкретні іменники у позиції теми завжди модифікуються означеним артиклем, незалежно від того, чи іменник має індивідуальну або узагальнену референцію).

Загалом, кількість прикладів вживання означеного артикля із абстрактними іменниками в середньоанглійській мові у зробленій нами вибірці становить 9,75 % від загального числа випадків використання означеного артикля, що приблизно у двісті сімдесят разів перевищує кількість таких прикладів у давньоанглійській мові.

Під час ранньоновоанглійського періоду вживання означеного артикля із абстрактними іменниками стає більш частим, але загальні тенденції, характерні для мови середньоанглійського періоду, зберігаються. Серед прикладів вживання означеного артикля із абстрактними іменниками у ранньоновоанглійській мові можна знайти такі: *The knowledge of all nature* (7: 62) "Знання різної природи"; *the langours of old age* (8: 28) "слабкість старості"; *the scambling and unquiet time* (9) "важкий та неспокійний час". Співвідношення частоти вживання означеного артикля із абстрактними іменниками у середньо- та ранньоновоанглійському періодах дається у таблиці 2:

Таблиця 2

Вживання означеного артикля із абстрактними іменниками у середньо- та ранньоновоанглійському періодах

Період	Відсоткове співвідношення
Середньоанглійська мова	9,75 %
Ранньоновоанглійська мова	15,81 %

Висновки. Таким чином, у середньоанглійській та ранньоніованглійській мові встановлюються правила вживання означеного артикля із абстрактними іменниками. У позиції теми означений артикль вживається із абстрактними іменниками, що сприймаються як індивідуально виділені, означені; відсутність артикля спостерігається із іменниками, що мають узагальнену референцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балкова Л. В. Структурные особенности категории определенности-неопределенности и средства ее выражения в английском языке / Л. В. Балкова // Вестник Московского государственного областного университета. – Серия : Лингвистика. – Москва : Издательство Московского государственного областного университета, 2009. – № 3. – С. 144–148.
2. Гухман М. М. Историко-типологическая морфология германских языков (Фономорфология. Парадигматика. Категория имени) :АН СССР Институт языкознания. – М. : Издательство "Наука", 1977 / М. М. Гухман, Э. А. Макаев, В. Н. Ярцева; М. М. Гухман (ответственный редактор). – 1977. – 354 с.
3. Огуречникова Н. Л. Артикль как явление английского грамматического строя / Н. Л. Огуречникова // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – 2008. – № 4. – С. 81–89.
4. Crisma Paola The Emergence of the Definite Article in English / P. Crisma // The Noun Phrase in Romance and Germanic: Structure, Variation and Change / Ed. by P. Sleeman and H. Perridon. – Amsterdam : John Benjamins, 2011. – P. 175–192.
5. Lyons Christopher Definiteness / C. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 380 p.
6. Mulder Walter De. Definite Articles [Электронный ресурс] / W. De Mulder, A. Carlier // The Oxford Handbook of Grammaticalization / Ed. by H. Narrog and B. Heine, 2011. – Режим доступа : <http://www.lattice.cnrs.fr/IMG/pdf/Handbook.gramma.2010.pdf>.
7. Osawa Fuyo The Emergence of DP from a Perspective of Ontogeny and Phylogeny: Correlation Between DP, TP and Aspect in Old English and First Language Acquisition / F. Osawa // Nominal Determination : Typology, Context Constraints, and Historical Emergence / Ed. by E. Stark, E. Leiss and W. Abraham, 2007. – P. 311–337.
8. Sommerer Lotte Investigating Article Development in Old English: about Categorization, Gradualness and Constructions / L. Sommerer // Folia Linguistica Historica. – 2012. – Vol. 33. – P. 175–213.
9. Иванова И. П. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь / Иванова И. П., Чахоян Л. П., Беляева Т. М. – СПб : Издательство "Лань", 2001 – 512 с. – (Учебник для вузов. Специальная литература).
10. Зиндер Л. П. Историческая морфология немецкого языка / Л. П. Зиндер, Т. В. Строева. – Л: Издательство "Просвещение", 1968 – 264 с. – (Пособие для студентов педагогических институтов).
11. Bybee Joan L. The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world / Joan Bybee, Revere Perkins, and William Pagliuca. – The University of Chicago Press, 1994 – 398 p.
12. Labov William Sociolinguistic Patterns / W. Labov. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1972. – 344 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Balkova L. V. Strukturniye osobennosti kategorii opredelennosti-neopredelennosti i sredstva yeye virazheniya v angliyskom yazyke [Structural Peculiarities of the Category of Definiteness-Indefiniteness and Means of Its Expression in the English Language] / L. V. Balkova // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta [Journal of Moscow State Regional University], 2009. – № 3. – S. 144–148.
2. Gukhman M. M. Istoriko-tipologicheskaya morfologiya germanskikh yazykov (Fonomorfologiya. Paradigmatika. Kategoriya imeni) [Historical and Typological Morphology of Germanic Languages (Phonomorphology. Paradigmatics. The Category of Noun)]: AN SSSR Institut Yazikoznaniya. – M.: Izdatelstvo "Nauka", 1977 / M. M. Gukhman, E. A. Makayev, V. N. Yartseva; M. M. Gukhman (otvetstvenniy redactor). – 1977 – 354 p.
3. Ogurechnikova N. L. Artikl' kak yavleniye angliyskogo grammaticheskogo stroya [Article as a Phenomenon of English Grammar System] / N. L. Ogurechnikova // Vestnik Moskovskogo universiteta [Journal of Moscow University]. – Seriya 9. Filologiya. – 2008. – №4. – S. 81–89.
4. Crisma Paola The Emergence of the Definite Article in English / P. Crisma // The Noun Phrase in Romance and Germanic : Structure, Variation and Change / Ed. by P. Sleeman and H. Perridon. – Amsterdam : John Benjamins, 2011. – P. 175–192.
5. Lyons Christopher Definiteness / C. Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 380 p.
6. Mulder Walter De. Definite Articles [Online Resource] / W. De Mulder, A. Carlier // The Oxford Handbook of Grammaticalization / Ed. by H. Narrog and B. Heine, 2011. – Access Mode : <http://www.lattice.cnrs.fr/IMG/pdf/Handbook.gramma.2010.pdf>.
7. Osawa Fuyo The Emergence of DP from a Perspective of Ontogeny and Phylogeny : Correlation Between DP, TP and Aspect in Old English and First Language Acquisition / F. Osawa // Nominal Determination : Typology, Context Constraints, and Historical Emergence / Ed. by E. Stark, E. Leiss and W. Abraham, 2007. – P. 311–337.
8. Sommerer Lotte Investigating Article Development in Old English: about Categorization, Gradualness and Constructions / L. Sommerer // Folia Linguistica Historica. – 2012. – Vol. 33. – P. 175–213.
9. Ivanova I. P. Istoriya angliyskogo yazyka. Uchebnik. Khrestomatiya. Slovar'. [The History of the English Language. Textbook. Reader. Dictionary.] / I. P. Ivanova, L. P. Chakhoyan, T. M. Belyayeva. – S.Pb. : Izdatelstvo "Lan", 2001 – 512 s. – (Uchebnik dlia vuzov. Spetsial'naya literatura).

10. Zinder L. R. Istoricheskaya morfologiya nemetskogo yazika [Historical Morphology of the German Language] / L. R. Zinder, T. V. Stroyeva. – L. : Izdatelstvo "Prosvescheniye", 1968 – 264 s. – (Posobiye dlia studentov pedagogicheskikh institutov).
11. Bybee Joan L. The evolution of grammar : tense, aspect, and modality in the languages of the world / Joan Bybee, Revere Perkins, and William Pagliuca. – The University of Chicago Press, 1994 – 398 p.
12. Labov William Sociolinguistic Patterns / W. Labov. – Philadelphia : U. of Pennsylvania Press, 1972. – 344p.

REFERENCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Wessex Gospels New Testament. Luke. – Access mode : www.home.comcast.net/~modean52/oeme_texts_bible_nt_luke.htm.
2. King Alfred's Anglo-Saxon version of Boethius De Consolatione Philosophiæ. – Access mode : <http://archive.org/stream/kingalfredsangl00alfrgoog#page/n10/mode/2up>.
3. The Anglo Saxon Chronicle. Manuscript A – Parker MS; Corpus Christ College, Cambridge MS 173 ff. 1-32 / transcr T. Jebson, – Access mode : www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/asc.
4. Malory T. Le Morte Darthur / Corpus of Middle English Prose and Verse – Access mode : <http://quod.lib.umich.edu/c/cme/MaloryWks/1:3?rgn=div1;view=fulltext;q1=Le+Morte+Darthur>.
5. Wycliffe's Bible. Genesis. – Access mode : <http://www.studylight.org/desk/?l=en&query=Genesis+1&section=2&translation=wycoq=ge%25201&new=1&nb=ge&ngt=Go+To%3A&ng=6&ncc=1>.
6. Chaucer G. The Canterbury tales / G. Chaucer. – Electronic Text Center, University of Virginia Library. – Access mode : <http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/Cha2Can>.
7. Jonson Ben. Timber. – Access mode : <https://tspace.library.utoronto.ca/html/1807/4350/displayprose4688.html>.
8. Young, Edward. Conjectures on Original Composition. – Access mode : <https://tspace.library.utoronto.ca/html/1807/4350/displayprose7146.html>.
9. Shakespeare W. Henry V / W. Shakespeare // Histories. – London : Everyman's Library, 1994. – Vol. II. – P. 363–490.

Сидорович Л. Е. Распространение определенного артикля на подкласс абстрактных существительных в средне - и ранненовоанглийском языке.

В статье исследуется процесс распространения определенного артикля на подкласс абстрактных существительных в среднеанглийском и ранненовоанглийском языке. Такая дистрибуция определенного артикля объясняется грамматикализацией неопределенного артикля. В статье иллюстрируется и анализируется семантическая и функциональная нагрузка, а также дистрибуция определенного артикля в препозиции к абстрактным существительным.

Ключевые слова: *определенный протоартикль, определенный артикль, абстрактные существительные, тема-рематическое членение предложения, сема данности, сема определенности.*

Sydorovych L. Ye. The Extension of the Definite Article in the Subclass of Abstract Nouns in Middle and Early New English.

The process of extension of the definite article in the subclass of abstract nouns in Middle English and Early New English period is studied in this work. This usage of the definite article is accounted for by the emergence of the indefinite article. When binary opposition comes into existence the definite and the indefinite articles start being used to mark the actual division of the sentence. Semes of givenness and novelty take up as important a place as semes of definiteness and indefiniteness in the semantic field of the articles, seme of givenness belongs to the semantic field of the definite article and seme of novelty belongs to the semantic field of the indefinite article. Semantic and functional loading and distribution of the definite article in the subclass of abstract nouns is analyzed in the given article. The article also contains numerous illustrations of the usage of the definite article in the subclass of abstract nouns.

Key words: *definite protoarticle, definite article, indefinite article, abstract nouns, actual division of the sentence, seme of givenness, seme of definiteness, seme of novelty, seme of indefiniteness.*